

Мельник Тетяна Миколаївна,
*д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки
Київського національного торговельно-економічного університету;*
Головачова Ольга Сергіївна,
*аспірант кафедри міжнародної економіки
Київського національного торговельно-економічного університету*

ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

У статті здійснено порівняльний аналіз методологічних підходів до оцінки підтримки агропродовольчого сектору Організації економічного співробітництва і розвитку та Світової організації торгівлі, розглянуто особливості української політики підтримки сільського господарства порівняно з політикою Росії, ЄС і США. Проаналізовано обсяги та рівні сукупної підтримки сільського господарства, рівні підтримки виробників, споживачів сільськогосподарської продукції та загальних послуг у сільському господарстві з використанням інформаційної бази даних ОЕСР.

Ключові слова: державне регулювання, державна підтримка, аграрний сектор, сільське господарство, ОЕСР, СОТ.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах глобалізованих викликів актуальними питаннями у сфері державного регулювання сільського господарства є питання підвищення ефективності державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Національна політика в галузі підтримки сільського господарства повинна бути не просто дієвою з точки зору показників економічної та соціальної ефективності, але й стимулювати становлення України як аграрної держави. Тому наразі усе більш значущу роль відіграє такий інструмент впливу на розвиток суб'єктів економіки, як ефективна політика підтримки сільського господарства.

Незважаючи на від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі за останні 5 років, у цілому сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами залишається додатним і щорічно зростає. Так, у період 2007-2011 рр. експорт продукції АПК стабільно перевищував її імпорт у середньому на 4 млрд дол. США за 1 рік. При цьому спостерігаються високі темпи щорічного приросту як додатного сальдо торгівлі (з 1,89 у 2007 р. до 6,32 млрд дол. США у 2011 р.), так і частки сільськогосподарської продукції в структурі товарного експорту (з 12,3% у 2007 р. до 26% у 2012 р.) та імпорту України (із 6,8% у 2007 р. до 8,8% у 2012 р.). Водночас виробництво валової продукції сільського господарства за останні 20 років знизилася на 31,1%, у тому числі: рослинництва – на 11,8%, тваринництва – на 47,2%, значно знизилася поголів'я худоби (ВРХ – у 5,1 раза, корів – у 3,2 раза, свиней – у 2,4 раза) та птиці, що призвело до зниження обсягів виробництва продукції тваринництва (наприклад, яловичини у 4,6 раза) [9].

Крім того, за останні 20 років відбулося зменшення вартості основних засобів у сільському господарстві на 88,9%, а частка валової доданої вартості сільського господарства знизилася з 22,5% у 1990 р. до 8,2% у 2010 р. Сільське господарство України має один із найбільших потенціалів розвитку у світовому масштабі, проте наявність потенціалу ще не означає його автоматичної реалізації, а існуючі проблеми в галузі свідчать про те, що Україні потрібна чітка та виважена аграрна політика із

залученням механізму ефективної державної підтримки галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку державного регулювання та фінансування агропродовольчого сектору досліджуються багатьма вітчизняними вченими, такими, як Т.М. Осташко [1], О.М. Могильний [2], Б.Й. Пасхавер [3], І.В. Кобута [9] та ін. У їх працях значна увага приділяється оцінці ефективності політики державної підтримки та її впливу на розвиток АПК України. Проте, на нашу думку, недостатньо вивчений світовий досвід у наданні державної підтримки, що вимагає проведення комплексного дослідження механізму державної підтримки сільського господарства України порівняно з країнами-основними конкурентами України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та визначення пріоритетів державної регуляторної політики у цій сфері.

Цілі статті: провести порівняльний аналіз методологічних підходів до оцінки підтримки агропродовольчого сектору Організації економічного співробітництва і розвитку та Світової організації торгівлі, дослідити особливості української політики підтримки сільського господарства порівняно з політикою Росії, ЄС і США та обґрунтувати шляхи підвищення ефективності державної підтримки сільськогосподарського сектору України.

Викладення основного матеріалу. Формування ефективних регуляторних механізмів аграрного сектору економіки передбачає визначення чітких цілей, обґрунтування та використання системи відповідних критеріїв. Останнім часом основним змістом аграрної зовнішньоторговельної політики більшості економічно розвинених країн є державна підтримка аграрного сектора за допомогою різного роду субсидій, дотацій і пільг. У деяких країнах державні фінансові вкладення в сільське господарство в 1,5-2 рази перевищують ринкову вартість його продукції. Державна підтримка сільського господарства та харчової промисловості сприяла значному збільшенню виробництва продовольства у країнах, що на цей час його найбільшими експортерами – у США, Канаді, країнах ЄС [2].

Загальна сума витрат на агропродовольчу політику в національному бюджеті не може бути кількісною характеристикою рівня підтримки сектору. У світовій практиці використовують показники, що дозволяють оцінювати рівень державного регулювання сільського господарства та ефективність державної підтримки аграріїв. Наразі існує два методологічних підходи до визначення рівня внутрішньої підтримки агропродовольчого сектору країни – Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) (здійснює оцінку та порівняння національних політик у сфері агропродовольства) та Світової організації торгівлі (здійснює контроль над зобов'язаннями країн-членів СОТ щодо зниження рівня підтримки, що «спотворює» торгівлю).

ОЕСР оцінює ефективність державної підтримки в розрізі отримувачів трансферів (виробник, споживач чи сектор загалом), а СОТ – класифікує заходи внутрішньої підтримки на ті, що «спотворюють» виробництво і торгівлю, тобто впливають на обсяги виробництва і ціни у такий спосіб, що це призводить до неефективного використання ресурсів, та ті, що не впливають на виробництво й торгівлю.

Відповідно до цього критерію усі заходи державної підтримки умовно поділені на скриньки: зелену, блакитну, жовту та червону. До «зеленої скриньки» відносять заходи внутрішньої підтримки, які не впливають на виробництво і торгівлю сільськогосподарською продукцією, а отже, їх обсяги фінансування не підлягають скороченню (кошти на вдосконалення інфраструктури, страхування врожаю, охорону навколишнього середовища, наукові дослідження тощо). Заходи «блакитної скриньки»

також не підлягають скороченню. До них відносять програми з обмеження перевиробництва сільськогосподарської продукції (не більше 85% від виробництва), а саме виплати на фіксовані сільськогосподарські площі або поголів'я. Заходи «жовтої скриньки» є предметом зобов'язань щодо скорочення обсягів бюджетної підтримки. Серед них: дотації на продукцію тваринництва і рослинництва, племінне тваринництво, елітне насінництво, комбікорми, компенсація частини витрат на міндобрива, засоби захисту рослин та частини витрат на енергоресурси, цінова підтримка: компенсація різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію; надання виробнику товарів та послуг за цінами, нижчими за ринкові; закупівля у виробника товарів (послуг) за цінами, що перевищують ринкові; пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету; списання боргів; пільги на транспортування сільгосппродукції; витрати лізингового фонду тощо.

Максимально допустимий рівень підтримки розраховується як середньорічна величина фактичних витрат на заходи «жовтої скриньки» впродовж останніх трьох років. Мінімально дозволена підтримка *de minimis* становить 5% від вартості продукції сільгоспвиробництва для розвинених країн, та 10% для країн, що розвиваються [1]. До «червоної скриньки» відносять заходи з експортного субсидування. СОТ забороняє застосовувати експортні субсидії, крім тих, які зафіксовані в переліку зобов'язань країни.

Вартісним показником державної підтримки є агрегований показник підтримки (АПП). Відповідно до вимог СОТ країни Європейського Союзу визначили граничну суму витрат на підтримку дохідності сільськогосподарського виробництва та прямих витрат фермерам у розмірі 42,3 млрд євро до 2013 р. із щорічним скороченням у середньому на 0,9%.

За методологією ОЕСР використовується показник оцінки сукупної підтримки виробників (ППВ) (*Producer Support Estimate*), що включає вартість цінової підтримки, прями (бюджетні виплати) та опосередковані (податкові та кредитні пільги) форми підтримки виробникам і компенсацію виробничих витрат. Кількісним показником ОЕСР є відсоткове значення ППВ від ВВП (СПСГ).

АПП дає можливість визначити рівень внутрішньої підтримки відповідно до вимог Угоди по сільському господарству СОТ у рамках «жовтої скриньки». ППВ розраховується з метою моніторингу та оцінювання ефекту, що досягається в ході реформування політики в галузі сільськогосподарського виробництва.

Основними компонентами АПП є: 1) підтримка ринкових цін, що вимірюється як різниця між фіксованою світовою довідковою ціною та внутрішньою регульованою ціною (яка може відрізнятись від поточної внутрішньої ринкової ціни); 2) обсяг бюджетних витрат на проведення політики внутрішньої підтримки, що може «спотворювати» умови торгівлі.

Показник підтримки виробників, що використовується ОЕСР, відображає щорічний обсяг грошових трансферів фермерам у результаті здійснення таких заходів підтримки, які: а) зберігають розрив між внутрішньою ціною і ціною на кордоні певної країни (підтримка ринкових цін); б) передбачають виплати фермерам на основі таких критеріїв, як кількість виробленої товарної продукції, обсяг ресурсів, що використовуються, поголів'я вирощуваної худоби, площа оброблюваних земель або надходження і доходи, що отримують фермери.

Як і АПП, ППВ включає цінову різницю, а також обсяг видатків із державного бюджету, однак основні відмінності між ними полягають у такому: а) підтримка ринкових цін у рамках ППВ вимірюється на рівні фермерського господарства самим

виробником і з використанням ціни на кордоні на сировинні товари в певному році, в той час як підтримка ринкових цін у рамках АПП розраховується з урахуванням різниці між внутрішньою регульованою ціною підтримки і світовою довідковою ціною, що фіксується за минулий базовий період; б) ППВ охоплює всі трансфери, що надходять на адресу фермерів у результаті здійснення сільськогосподарської політики, в той час як АПП охоплює тільки заходи внутрішньої підтримки, які передбачаються «жовтою скринькою» [3].

ОЕСР щорічно проводить моніторинг аграрної політики не тільки держав, що входять до цієї організації, а й економік, які інтенсивно розвиваються. Зважаючи на те, що кон'юнктура світового ринку і його основні макроекономічні параметри перебувають під впливом рівня та ефективності державної підтримки агропродовольчого сектору, вважаємо за доцільне дослідити тенденції розвитку як членів організації, так і країн, що розвиваються у взаємозв'язку. Для аналізу було обрано показники сукупної підтримки сільського господарства України та Росії як економік, що розвиваються, та ЄС і США як економічно розвинених держав.

Сукупна підтримка сільського господарства (СПСГ) (*Total support estimate*) визначається за формулою

$$СПСГ = ППВ + \sum_{i=1}^n C + \sum_{i=1}^n T + ЗПП, \quad (1)$$

де *СПСГ* – сукупна підтримка сільського господарства; *ППВ* – показник підтримки виробників; *C*, *T* – державні субсидії та податки виробникам сільськогосподарської продукції; *ЗПП* – загальна підтримка послуг у сільському господарстві (досліджень, освіти, інфраструктури тощо).

Рівень підтримки виробників розраховується за формулою

$$ППВ = \sum_{i=1}^n (C_{ei} - C_{ni}) \cdot K_{ei} + \sum_{i=1}^n C, \quad (2)$$

де C_{ei} – ціна *i*-го виду сільськогосподарської продукції, отримана виробниками; C_{ni} – прикордонна ціна *i*-го виду сільськогосподарської продукції, перерахована в національній валюті; K_{ei} – обсяг виробництва *i*-го виду сільськогосподарської продукції.

Рівень сукупної підтримки (СПСГ%) характеризується її часткою у ВВП країни та у ВДВ сільського господарства у ВВП країни:

$$СПСГ\% = (СПСГ/ВВП) \cdot 100\% \quad (3)$$

У табл. 1 наведено динаміку зміни показників сукупної підтримки та її рівня. Номінальні показники сукупної підтримки сільського господарства досліджуваних країн за аналізований період, незважаючи на певні коливання в окремі роки, мали тенденцію до зростання.

Так, у США сума сукупної підтримки зросла у два рази. У ЄС лише у 2009-2010 рр. сукупна підтримка різко знизилася (до 116,2 млрд дол.). У Росії та Україні сукупна підтримка збільшилася за останнє десятиліття практично в 10 разів.

Таблиця 1 – Динаміка показників сукупної підтримки сільського господарства, (розраховано за даними [6])

Рік	Росія			ЄС			США			Україна			
	млрд дол.	частка у % до		млрд дол.	частка у % до		млрд дол.	частка у % до		млрд грн	млрд дол.	частка у % до	
		ВВП	ВДВ с/г		ВВП	ВДВ с/г		ВВП	ВДВ с/г			ВВП	ВДВ с/г
2000	2	0,8	11,8	97,5	1,21	52,4	92,4	0,93	77,5	0,9	0,2	0,5	3,0
2001	4	1,3	19,6	91,9	1,13	49,1	93,5	0,91	75,8	4,4	0,8	2,1	12,7
2002	4,6	1,3	23,2	104,7	1,18	53,5	87,3	0,82	82	1,1	0,2	0,5	3,3
2003	7,5	1,8	32,4	125,5	1,16	55,1	88,3	0,79	66	2,2	0,4	0,8	12,9
2004	10,9	1,8	30,6	155,7	1,19	56,7	99	0,83	59,6	4,7	0,9	1,4	11,8
2005	7,8	1	19,6	144,3	1,06	58,8	101	0,8	66,6	14,2	2,7	3,1	30,3
2006	11,4	1,1	23,5	142,2	0,98	57,5	94,9	0,71	68,3	15,3	3,0	2,7	29,4
2007	15,6	1,2	25,6	142,2	0,84	46,5	97,2	0,69	61,6	8,6	1,6	1,1	15,1
2008	25,5	1,5	33,3	152,7	0,84	49,2	104,4	0,73	60,2	14,6	1,8	1,0	12,6
2009	21,3	1,7	35,3	135,1	0,82	51,4	122	0,86	61,7	26,4	3,3	2,8	33,9
2010	18,3	1,4	33,8	116,2	0,72	42,2	133,5	0,91	78,3	20,3	2,5	1,9	22,4

Примітка: ВВП – валовий внутрішній продукт; ВДВ с/г – валова додана вартість сільського господарства

Рівень СПСГ (у відсотках до ВВП) у ЄС і США мав тенденцію до зниження з 1,21% у 2000 р. до 0,7-0,8% у 2010 р. та з 1,4 до 0,9% відповідно. У Росії та Україні рівень СПСГ коливався в інтервалі 1-1,8% та 0,5-3,1%.

Варто зазначити, що рівень СПСГ у ВВП країни не враховує частки сільського господарства в економіці країни. В Україні частка сукупної підтримки у ВВП вища порівняно з Росією, США та ЄС, що пояснюється більшою часткою сільського господарства в економіці.

Для більш об'єктивної характеристики рівня сукупної підтримки ми використали показник частки сукупної підтримки у валовій доданій вартості сільського господарства. Як бачимо, незважаючи на значну частку валової доданої вартості сільського господарства в економіці України, частка підтримки галузі у ВДВ сільського господарства є найнижчою серед аналізованих країн. Істотно розрізняються досліджувані країни за структурою сукупної підтримки (табл. 2).

У Росії явна перевага надається підтримці виробників сільськогосподарської продукції. У 2010 р. на їх частку припадало майже 85% усієї сукупної підтримки, решта спрямовувалася на сферу послуг у сільському господарстві. Подібною є структура підтримки в ЄС. Основна частина коштів спрямовується на підтримку сільськогосподарських виробників (87,2%), на сферу послуг припадає 11,5%, а на споживачів – 1,3%. У США понад 50% коштів станом на 2010 р. використовувалося на підтримку послуг, близько 30% – на підтримку споживачів і менше 20% – на підтримку виробників сільськогосподарської продукції.

Неоднорідністю характеризується структура підтримки в Україні. Упродовж досліджуваного періоду Україна кардинально змінювала вектор підтримки декілька разів. Останнім часом перевага надається підтримці українського виробника (67,1%), решта припадає на сферу послуг у сільському господарстві.

Таблиця 2 – Структура сукупної підтримки сільського господарства, %, 2000-2010 рр., (розраховано за даними [6])

Країна	Структура підтримки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Росія	Підтримка виробника	70,6	80,1	83,3	85,8	86,7	82,0	79,3	81,7	81,7	76,3	84,8
	Підтримка інфра-структури	29,4	19,9	16,7	14,2	13,3	18,0	20,7	18,3	18,3	2,7	15,2
	Трансфери споживачам з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ЄС	Підтримка виробника	88,5	87,1	88,0	88,4	87,6	86,3	87,5	87,5	86,5	88,4	87,2
	Підтримка інфра-структури	8,0	9,4	8,5	8,2	9,3	10,5	10,6	10,8	12,1	10,1	11,5
	Трансфери споживачам з бюджету	3,5	3,5	3,5	3,4	3,1	3,2	1,9	1,7	1,4	1,5	1,3
США	Підтримка виробника	56,6	54,6	46,2	41,0	43,7	40,2	32,1	34,1	29,2	25,7	19,1
	Підтримка інфра-структури	24,2	25,8	30,9	34,8	33,2	35,5	40,5	38,9	43,2	46,4	52,3
	Трансфери споживачам з бюджету	19,2	19,6	22,9	24,2	23,1	24,3	27,4	27,0	27,6	27,9	28,6
Україна	Підтримка виробника	52,4	86,2	16,2	13,0	51,6	77,4	80,8	56,7	58,0	73,9	67,1
	Підтримка інфра-структури	47,6	23,8	83,8	87,0	48,4	22,6	19,2	43,3	42,0	26,1	32,9
	Трансфери споживачам з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерелами коштів для підтримки сільського господарства є:

- платники податків (кошти бюджету). Із цього джерела може виплачуватися підтримка виробників, споживачів та сфери послуг у сільському господарстві;
- споживачі продукції сільського господарства. Трансфери від споживачів використовують, насамперед, для підтримки виробників. Кошти споживачів можуть також спрямовуватися до бюджету (за рахунок споживачів оплачуються, наприклад, імпорتنі мита тощо).

Вибір джерел сукупної підтримки сільського господарства прямо залежить від здійснюваної в країні аграрної політики (рис. 1).

У Росії останнім часом основним джерелом коштів для сукупної підтримки стали споживачі продукції сільського господарства. На їх частку у 2010 р. припало 68,7% сукупної підтримки, а на частку бюджету – лише 31,3%. В Україні бюджетні виплати становили 71,54% у сукупній підтримці сільського господарства (0,44% у ВВП), у США – 98% (0,89% у ВВП), у ЄС – 86,8% (0,62% у ВВП).

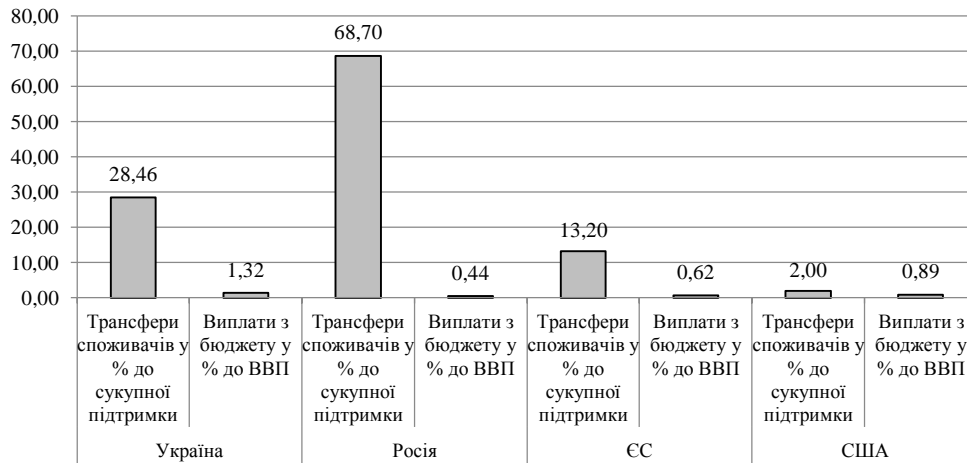

Рисунок 1 – Джерела коштів для сукупної підтримки сільського господарства у 2010 р., (розраховано за даними [6])

Незважаючи на високу частку виплат із бюджету українським виробникам, частка трансферів від споживачів залишається вищою, ніж у США та ЄС, що підтверджує факт неефективності реалізації бюджетних програм підтримки в Україні. У США та ЄС, країнах із високою питомою вагою виплат із бюджету, підтримка здійснюється за рахунок забезпеченого населення і в підсумку сприяє зниженню частки витрат на продовольство у бюджетах бідних сімей.

ППВ є відносним показником оцінки підтримки сільського господарства, який ураховує інформацію щодо прямих субсидій, податків і регулювання ціни, що характеризує рівень підтримки виробників.

Для порівняння напрямів політики підтримки виробника в різних країнах використовується ППВ% (відношення ППВ у вартісному виразі до суми валової виручки виробників сільськогосподарської продукції у внутрішніх цінах і бюджетних трансферів виробникам). Чим більшим є значення ППВ%, тим більша частина доходів виробників формується за рахунок державного регулювання. Динаміка рівня підтримки виробників у Росії, США, ЄС і Україні наведена в табл. 3.

За аналізовані роки рівень підтримки виробників сільськогосподарської продукції у США, ЄС та Україні поступово скорочувався і в 2008-2010 рр. став нижчим, ніж у Росії, але це не свідчить про більш сприятливі умови для російських виробників, оскільки рівень сукупної підтримки Росії виявився низьким (1,4%).

Якщо розглядати динаміку підтримки впродовж останніх 10 років, то в Росії відзначається стійке зростання з рівня 5,5% на початку 2000 р. до 21% у 2010 р. В Україні виробник щорічно залишався без підтримки, і з 2000 р. до 2010 р. вона скоротилася до 5,48%.

Незадовільним в Україні є механізм підтримки сільгоспвиробників. Значну частину підтримки українські виробники отримують через перевищення внутрішніх закупівельних цін над світовими на аналогічну продукцію (табл. 4).

Таблиця 3 – Динаміка коефіцієнта оцінки підтримки виробників ППВ%, 2000-2010 рр., (розраховано за даними [6])

Рік	Росія	ЄС	США	Україна
2000	5,52	32,74	23,3	0,91
2001	10,72	30,17	22,1	6,39
2002	12,7	33,76	18,4	0,31
2003	19,19	33,64	15,1	0,44
2004	22,27	32,62	16,3	2,99
2005	14,6	30,37	15,3	11,19
2006	17,24	28,96	11,2	11,25
2007	18,19	23,46	10,0	3,6
2008	21,89	22,03	8,8	4,65
2009	22,1	23,34	10,6	10,41
2010	21,37	19,75	7,7	5,48

У 2010 р. за рахунок цінової підтримки сільгоспвиробники України отримали 18,79% усієї підтримки. Для порівняння: у США на цінову підтримку в тому ж році припадало 12,41%, у Росії – 59,27%, а в ЄС – 15,69%. Як відомо, цінова підтримка формується, в першу чергу, за рахунок експортних та імпорتنих мит, які вводять на конкретні види продукції, тому її вважають заходом, що найбільшою мірою «спотворює» ринкове ціноутворення.

Таблиця 4 – Підтримка сільськогосподарських виробників у 2010 р., (розраховано за даними [6])

Показник	Україна		Росія		ЄС		США	
	млн грн	%	млн руб.	%	млн євро	%	млн дол.	%
Вартість виробленої с/г продукції (у звітних цінах) включно із субсидіями з бюджету	237637,13		2013885,92		326266,76		334917,99	
Підтримка с/г виробників, усього	13643,23	100	471427,99	100	77316,54	100	27590,56	100
У тому числі:								
Підтримка ринкових цін	2563,41	18,79	279405,26	59,27	12132,83	15,69	3422,81	12,41
Виплати, прив'язані до виробництва продукції	1664,00	12,20	10005,00	2,12	792,02	1,02	364,03	1,32
Виплати на придбання ресурсів	9325,81	68,35	162017,72	34,37	11626,55	15,04	9686,24	35,11
Виплати на 1 гектар посівної площі, дохід або поголів'я	90,00	0,66	10000,00	2,12	50936,94	65,88	11509,48	41,72
Виплати на основі несировинного критерію	0,00	0	0,00	0,00	1766,07	2,28	2608,00	9,45
Різні платежі	0,00	0	10000,00	2,12	62,13	0,08	0,00	0,00
Рівень підтримки виробника (%)	5,49		21,37		19,75		7,68	

Дані табл. 4 свідчать, що в ЄС 65,88% підтримки виробників припало на субсидії за гектар посівної площі, голову худоби тощо. У США такі субсидії становили 41,72% підтримки сільгоспвиробників. У Росії субсидії на площу поголів'я становили лише 2,1% підтримки, а в Україні – всього 0,66%.

Перехід від субсидування залежно від обсягів виробництва конкретних видів продукції до субсидування на знеособлений гектар посівної або голову худоби також диктується вимогами СОТ. Ця форма субсидування набула великого поширення останнім десятиліттям. Її вводили як захід, що менше «спотворює» ринкове ціноутворення, ніж субсидії на одиницю виробленої продукції.

Виплати, прив'язані до виробництва продукції (платежі за 1 тону) відіграють важливу роль як захід державної підтримки: у 2008-2010 рр. вони становили 12,2% від загального ППВ, із них близько 95% було надано на продукцію тваринництва. Але фактичні виплати були набагато меншими, ніж заплановані в бюджеті. Відтак виробники яловичини, телятини, свинини та птиці отримали 10% від передбачених у бюджеті виплат у 2009 р., а у 2010 р. була тільки частково покрита заборгованість за 2009 р. Подібна ситуація була з виплатами за 1 тону виробництва таких продуктів, як живі вівці, вовна, молоко для дитячого харчування, мед і шовкопряд.

Складовою підтримки сільськогосподарських виробників в Україні є виплати на придбання ресурсів, зокрема пільги зі сплати ПДВ. На сьогоднішній день у рамках державної підтримки сільськогосподарської галузі в Україні функціонує спеціальний режим оподаткування для сільськогосподарських підприємств, яким передбачається, що суми ПДВ, отримані від покупців у вартісному виразі за поставлені сільськогосподарські товари (послуги), не сплачуються до бюджету, а перераховуються на власні спеціальні рахунки сільськогосподарських товаровиробників і залишаються в їх розпорядженні. Крім того, сільськогосподарські підприємства отримують компенсацію від переробних підприємств за поставлене м'ясо в живій вазі і молоко.

Джерелом цієї компенсації є також сума ПДВ, що не сплачується до держбюджету. Варто зауважити, що має місце диспропорція між зростанням податкових дотацій, що надаються сільськогосподарським підприємствам зі сплати ПДВ та зростанням обсягу виробництва сільськогосподарської продукції. Починаючи з 2007 р., такі пільги зростають щорічно в середньому на 40%, у той час як зростання обсягів виробництва продукції з 2007 р. не перевищує 20% (крім урожайних 2008 і 2010 рр.). Отже, цей механізм використовується не ефективно, а швидше для того, щоб прикріпити первинних виробників до своїх традиційних зон постачання та забезпечити безперебійне постачання сировини.

Для вимірювання впливу аграрної політики держави залежно від цінового фактора на продукцію сільського господарства використовується номінальний коефіцієнт захисту виробника (НКЗВ) (*Nominal Protection Coefficient for producers*), який розраховується як відношення середньої ціни, сплаченої споживачами та отриманої виробниками на внутрішньому ринку, до ціни на світовому ринку. Якщо НКЗВ дорівнює одиниці, то держава їх не захищає і не дискримінує, якщо менше – виробники вважаються незахищеними (відбувається неявне оподаткування виробників за рахунок низьких внутрішніх цін), якщо більше – виробники захищені та отримують ціни за свою продукцію, вищі за світові.

Номінальний коефіцієнт підтримки виробника (НКПВ) (*Nominal Assistance Coefficient for producers*) враховує не тільки державні дотації, пов'язані з обсягом продукції, а й інші державні виплати з бюджету виробникам (табл. 5).

Таблиця 5 – Динаміка номінального коефіцієнта захисту виробника (НКЗВ) та номінального коефіцієнта підтримки виробника (НКПВ), 2000-2010 рр., (розраховано за даними [6])

Рік	Росія		ЄС		США		Україна	
	НКЗВ	НКПВ	НКЗВ	НКПВ	НКЗВ	НКПВ	НКЗВ	НКПВ
2000	0,98	1,05	1,29	1,48	1,5	1,3	0,96	1
2001	1,04	1,12	1,22	1,43	1,1	1,28	1,02	1,06
2002	1,06	1,14	1,28	1,5	1,1	1,22	0,93	1
2003	1,14	1,23	1,28	1,5	1,1	1,17	0,95	1
2004	1,21	1,28	1,27	1,48	1,1	1,19	0,96	1,03
2005	1,1	1,17	1,22	1,43	1,1	1,18	1,07	1,12
2006	1,15	1,2	1,16	1,4	1,0	1,12	1,06	1,12
2007	1,13	1,22	1,11	1,3	1,0	1,11	0,96	1,03
2008	1,17	1,28	1,08	1,3	1,0	1,09	0,97	1,04
2009	1,17	1,28	1,07	1,3	1,0	1,11	1,04	1,11
2010	1,13	1,27	1,04	1,2	1,0	1,08	1,01	1,05

Якщо НКПВ більший за одиницю, то національні виробники отримують доходи вищі, ніж за умов реалізації продукції за світовими цінами. Якщо НКПВ менший за одиницю, то виробник отримує доходи нижчі, ніж за умов вільної торгівлі. В усіх країнах рівень цих коефіцієнтів характеризує цінову політику та інші види підтримки сільськогосподарських виробників у позитивному значенні, але з негативною динамікою. Це означає, що в усіх досліджуваних країнах сільськогосподарські виробники субсидуються, але вплив аграрної політики держави призводить до зниження ефекту підтримки в реальному вираженні.

Виняток становить Україна – показник НКЗВ у 2007-2008 рр. дорівнює 0,96 та 0,97 відповідно, тобто менше одиниці, що відображає непряме оподаткування сільського господарства. У Росії та Україні зростання обсягів виробництва у сільському господарстві відстає від зростання ВВП. Надана виробникам підтримка не сприяє відповідному в цілому по економіці зростанню показників виробництва в сільському господарстві. На прикладі України можна відзначити чітко виражені одночасні тенденції в обсягах виробництва і рівнях підтримки. Скорочення частки продукції сільського господарства у загальній частці ВВП відбувалося на тлі зменшення підтримки виробників у три рази.

На відміну від заходів із підтримки виробників, прямо спрямованих на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, загальна підтримка послуг впливає на конкурентоспроможність непрямо. Такі заходи фінансуються з бюджету. Кошти виділяються не виробникам, а науковим і освітнім установам, фітосанітарним та ветеринарним службам, організаціям із сільського розвитку, консультативному обслуговуванню, службам і організаціям із просування продукції фермерів до внутрішніх і зовнішніх споживачів, складському господарству тощо. Завдяки таким заходам підтримки, виробники отримують доступ до нових сортів сільськогосподарських культур, порід тварин, технологій, консультативних послуг, ринків збуту, продукції з резервних фондів в несприятливі роки тощо.

Частка загальних послуг у сукупній підтримці сільського господарства дуже нерівномірна по країнах. Вона надто висока у США та Україні (52,3 і 32,9%) і значно нижча в ЄС і Росії (11,6 та 15,2%). Істотно відрізняються не тільки суми витрат на

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

загальні заходи підтримки, але й їх структура. У США у 2010 р. 86% усіх таких витрат припадало на маркетинг і просування продукції, включаючи витрати на продовольчі талони для незаможних сімей. Це стрімко збільшило попит на продукцію сільського господарства. У ЄС на цей захід припало близько 30% усіх витрат на підтримку послуг, в Україні – 1,1%, а в Росії – лише 0,7% (табл. 6).

Таблиця 6 – Витрати на підтримку послуг у сільському господарстві, 2010 р.,
(розраховано за даними [6])

Показник	Україна		Росія		ЄС		США	
	млн грн	%	млн руб.	%	млн євро	%	млн дол.	%
Підтримка послуг у сільському господарстві	6685,00	100	84230,20	100	10408,36	100	69845,73	100
Наука і розвиток	536,00	8,02	9000,00	10,69	2068,25	19,87	2293,00	3,28
Освіта	1822,00	27,26	18500,00	21,96	1492,11	14,34	0,00	0,00
Інспекція та ветеринарія	820,00	12,27	18629,90	22,12	701,64	6,74	1065,00	1,52
Інфраструктура	1083,00	16,20	26165,20	31,06	3007,39	28,89	4296,93	6,15
Маркетинг та просування продукції	74,00	1,11	566,60	0,67	3199,36	30,74	60014,60	85,92
Державні закупівлі	2333,00	34,90	5878,00	6,98	-106,40	-1,02	24,00	0,03
Різне	17,00	0,25	5490,50	6,52	46,00	0,44	2152,20	3,08
Сукупна підтримка сільського господарства	20328,23		555658,2		89345,58		135486,2	
Частка підтримки послуг у сукупній підтримці сільського господарства	32,89		15,16		11,65		51,55	

Нерозвиненість маркетингових мереж, які могли б забезпечити ефективне просування продукції між усіма учасниками ринку зі справедливим ціновим співвідношенням, значно впливає на формування та функціонування аграрного ринку України. Проте 34,9% коштів, спрямованих на підтримку послуг у сільському господарстві, припадало на державні закупівлі, у той час як у Росії, США та ЄС на цю статтю виділено найменше коштів. Державне агентство Аграрний фонд здійснює регулювання цін шляхом втручання у ціноутворення на ринках сільськогосподарської продукції. Спочатку фонд реалізував інтервенції в основному на зерновому ринку, поступово поширюючись на ринок цукру, готової харчової продукції, дизельного палива і мінеральних добрив. У 2009 р. Аграрному фонду для здійснення закупівель та покриття витрат на зберігання було виділено 3238 млн грн (416 млн дол. США) і 2332 млн грн (294 млн дол. США) – у 2010 р. Для операцій Аграрного фонду встановлюються офіційні мінімальні та максимальні закупівельні ціни на товари, які є об'єктами державного регулювання. Точний список продуктів і терміни, на які діятимуть регульовані ціни, визначаються окремими рішеннями уряду. Наприклад, у 2009-2010 рр. до цього переліку потрапили пшениця, жито, ячмінь, кукурудза, борошно і цукор. Мінімальні ціни не відіграють ролі гарантованих цін, але розглядаються як довідкові ціни для приватних операторів ринку. Інтервенційні ціни активно застосовуються в зерновому секторі. За 2009-2010 і 2010-2011 маркетингові роки Аграрним фондом було заплановано здійснити закупівлі

зерна до державного інтервенційного резерву на суму 0,975 млн тон і 1,2 млн тон відповідно, але інформація про кількість фактично придбаного зерна відсутня. Організація була також залучена до регулювання цін на продукти харчування і продаж борошна за регульованими цінами авторизованому списку пекарень, які були визначені регіональними органами влади. При цьому витрати на зберігання зерна відшкодовувались із державного бюджету [11; 12].

Іншим напрямом державної політики у сфері підтримки сільськогосподарських виробників є вплив аграрної політики на споживачів сільськогосподарської продукції. Підтримку споживачам можна надавати за рахунок трьох джерел [5]:

- трансфери споживачам від виробників продукції сільського господарства. Якщо вони здійснюються у зворотному напрямку, то набувають негативного значення;
- трансфери споживачам від інших організацій (крім виробників). Якщо трансфери здійснюються в зворотному напрямку від споживачів до інших організацій, то вони вказуються з негативним знаком;
- трансфери споживачам із бюджету.

Якщо внутрішня ціна продукту нижча від ціни на кордоні, то споживачі отримують трансфер від виробників. Якщо внутрішня ціна вища від ціни на кордоні, то підтримку отримують не споживачі, а виробники. У першому випадку підтримка виробників має негативний знак, а в другому – позитивний. Приклади позитивних і негативних трансферів розглянуті нижче. Трансфери від споживачів до виробників та інших організацій виникають, як правило, внаслідок уведення імпорتنих мит, сплату яких отримує бюджет, завдяки чому підвищується внутрішня ціна. Споживачі змушені купувати продукцію за вищою ціною, у результаті аграрії та учасники перероблення та реалізації сільськогосподарської продукції отримують додаткові доходи. Трансфери споживачам із бюджету можуть здійснюватися завдяки специфічним субсидіям за окремими видами продовольства (підтримання низьких цін на окремі соціально значущі продукти, інтервенційних цін на зерно тощо).

Сукупна підтримка споживачів (СПС) (*CSE – Consumer Support Estimate*) – це загальна сума трансферів споживачам сільськогосподарської продукції, в результаті державної політики підтримки сільського господарства, яка включає явні та неявні трансфери, пов'язані з підтримкою ринкових цін на продукцію, що вироблена всередині країни (трансфери від споживачів виробникам, трансфери бюджету, компенсації споживачеві за підтримання високих ринкових цін тощо).

$$СПС = \sum_{i=1}^n (U_{ni} - U_{vni}) \cdot K_{ci} + \sum_{i=1}^n T, \quad (4)$$

де *СПС* – сукупна підтримка споживача; U_{ni} – прикордонна ціна *i*-го виду сільськогосподарської продукції, перерахована в національній валюті; U_{vni} – ціна *i*-го виду сільськогосподарської продукції, що сплачується споживачами на внутрішньому ринку; K_{ci} – обсяг внутрішнього споживання *i*-го виду сільськогосподарської продукції; *T* – трансфери споживачам.

Процентний *СПС* (*СПС%*) – це відношення *СПС* до вартості загального споживання товарів внутрішнього виробництва, за вирахуванням бюджетної підтримки споживачів, або відношення *СПС* до загальних споживчих витрат на товари, вироблені всередині країни, розраховані у світових цінах. Показник визначає оподаткування споживачів за рахунок високих внутрішніх цін (*СПС* < 0) або їх субсидування (*СПС* > 0) [7].

Номинальний коефіцієнт захисту споживачів (*НКЗС*) (*Nominal Protection Coefficient*)

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

та номінальний коефіцієнт підтримки споживачів (НКПС) (*Nominal Assistance Coefficient*) свідчать про різницю між цінами на продукти, сплаченими споживачами виробнику, та світовими цінами або довідковими цінами (табл. 7).

Таблиця 7 – Динаміка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції, (розраховано за даними [6])

Рік	Росія			ЄС			США			Україна		
	СПС	НКЗС	НКПС	СПС	НКЗС	НКПС	СПС	НКЗС	НКПС	СПС	НКЗС	НКПС
2000	-0,2	0,98	1	-19,16	1,26	1,23	-0,3	1,1	1	4,05	0,95	0,96
2001	-10,23	1,09	1,11	-15,86	1,2	1,18	-0,8	1,1	1	-3,57	1,02	1,03
2002	-14,85	1,14	1,17	-20,06	1,27	1,25	2,1	1,1	0,97	7,3	0,92	0,93
2003	-18,38	1,19	1,22	-18,96	1,25	1,23	5,7	1,1	0,94	3,17	0,97	0,96
2004	-22,38	1,27	1,28	-18,36	1,24	1,22	4,9	1,1	0,95	2,89	0,96	0,97
2005	-14,19	1,15	1,16	-15,18	1,19	1,17	7,8	1,0	0,92	-9,96	1,1	1,11
2006	-17,72	1,2	1,21	-12,75	1,15	1,1	10,6	1,0	0,9	-8,46	1,08	1,09
2007	-17,48	1,19	1,21	-9,28	1,11	1,1	4,9	1,1	0,95	3,53	0,93	0,96
2008	-23,89	1,27	1,31	-7,03	1,08	1,1	10,9	1,0	0,9	-12,35	1,09	1,14
2009	-20,44	1,24	1,25	-6,82	1,07	1,1	13,9	1,0	0,87	-13,96	1,14	1,16
2010	-14,61	1,16	1,17	-3,32	1,03	1,0	13,4	1,0	0,88	-4,74	1,03	1,04

Значення показника вище за одиницю свідчить про розмір того тягаря, який несуть споживачі на користь підтримки виробників продукції в результаті дій держави. НКПС, менший за одиницю, показує, що внутрішні ціни на сільськогосподарську продукцію нижчі від світових. В Україні останнім часом спостерігається додаткове стягування податку зі споживачів за рахунок цінового механізму. У Росії споживачів не підтримують. Навпаки, підтримка виробників сільськогосподарської продукції та поповнення бюджету країни відбувається за рахунок споживачів. Рівень підтримки споживачів змінювався у часі. У цілому він був негативним. Трансфери від споживачів до виробників і до бюджету стрімко зросли. У ЄС трансфери від споживачів за останнє десятиліття дуже скоротилися. У США рівень їх підтримки довгі роки коливався в інтервалі +/-5% і тільки у 2008-2010 рр. зріс і становив близько 13,4%.

Найважливішими цілями аграрної політики є підтримка споживачів сільськогосподарської продукції, зниження частки витрат на продовольство у бюджетах сімей. В Україні за рахунок споживачів сільськогосподарської продукції підтримують виробників і бюджет. Вважаємо, що саме така ситуація стала однією з причин занепаду вітчизняного сільгоспвиробника, оскільки суперечить світовим тенденціям регулювання аграрного сектору. Аналогічна ситуація в ЄС, правда, навантаження на споживачів там істотно нижче. У США споживачі отримують субсидії, але за рахунок бюджету, а не виробників сільськогосподарської продукції.

Викривлення в системі функціонування ринків аграрної продукції спричиняє і механізм відшкодування ПДВ. Упродовж багатьох років в Україні постійно спостерігається заборгованість із відшкодування ПДВ експортерам [4]. Крім того, є необхідність диференціації ставок ПДВ стосовно продуктів харчування, як це відбувається в деяких країнах. Зокрема у Польщі практично до всієї товарної номенклатури продуктів харчування застосовуються знижені ставки ПДВ на рівні 8% та 5%, тоді як законодавчо встановлена – 23%. У Росії для окремих продуктів харчування

передбачено знижену ставку 10% при законодавчо встановленій ставці ПДВ 18% [1].

Висновки. Результати здійсненого аналізу дали можливість дійти висновку, що державна підтримка виробників є неефективною. Політика підтримки сільського господарства України характеризується відсутністю стабільності, стійкої тенденції до зростання та здійснюється за рахунок споживачів. Незважаючи на значну частку валової доданої вартості сільського господарства в економіці України, частка підтримки галузі у ВДВ сільського господарства є найнижчою серед аналізованих країн. Неоднорідністю характеризується і структура підтримки. Упродовж досліджуваного періоду Україна кардинально змінювала вектор підтримки декілька разів. Останнім часом перевага надається підтримці українського виробника (67,1%), решта припадає на сферу послуг у сільському господарстві. При цьому рівень оподаткування споживачів перевищує рівень підтримки виробників, що свідчить про неналежний механізм формування ринкових цін та вплив коштів з аграрного сектору економіки. Незважаючи на високу частку виплат із бюджету українським виробникам, частка трансферів від споживачів залишається вищою, ніж у США та ЄС, що підтверджує факт неефективності реалізації бюджетних програм підтримки в Україні.

Питання оцінки державної підтримки агропродовольчого сектору повинні стати предметом **подальших досліджень** із метою підвищення ефективності та результативності витрачання бюджетних коштів, систематизації статистичної звітності щодо форм, масштабів і критеріїв надання державної допомоги, формування прозорого механізму підтримки для всіх форм сільськогосподарських підприємств.

1. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / О.Т. Осташко. – К. : Інститут сільського розвитку, 2005. – 70 с.
2. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери : монографія / О.М. Могильний. – Ужгород: ВА, 2005. – С. 62-70.
3. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку : монографія / за ред. Б.Й. Пасхавера ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – С. 157.
4. Бураковский І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: Вплив торговельної політики на людський розвиток / І. Бураковский, В. Мовчан. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2011. – 128 с.
5. Узун В.Я. Российская политика поддержки сельского хозяйства и необходимость ее корректировки после вступления в ВТО / В.Я. Узун // Вопросы экономики. – 2012. – № 10 – С.132-149.
6. Producer and Consumer Support Estimates (OECD Database 1986–2010) / Organisation for economic cooperation and development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON2012TSE_EE.
7. Комарова И.В. Государственная поддержка аграрного сектора России и Украины: сравнительный анализ с использованием международных показателей / И.В. Комарова // Научный журнал КубГАУ. – 2010. – №55(01).
8. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2011: OECD Countries and Emerging Economies / OECD: OECD Publishing, 2011. – 362 p.
9. Чапко І. Сучасна політика підтримки сільського господарства в Україні (аналіз та пропозиції) / І. Чапко, І. Кобута. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy_support_UKR_.pdf.
10. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.
11. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуроров та ін. ; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.

Т.Н. Мельник, д-р экон. наук, профессор, заведующий кафедрой международной экономики Киевского национального торгово-экономического университета;

О.С. Головачёва, аспирант кафедры международной экономики Киевского национального торгово-экономического университета

Оценка государственной поддержки аграрного сектора Украины

В статье проведен сравнительный анализ методологических подходов к оценке поддержки агропродовольственного сектора Организации экономического сотрудничества и развития и Всемирной торговой организации, рассмотрены особенности украинской политики поддержки сельского хозяйства по сравнению с политикой России, ЕС и США. Проанализированы объемы и уровни совокупной поддержки сельского хозяйства, уровни поддержки производителей, потребителей сельскохозяйственной продукции и общих услуг в сельском хозяйстве с использованием информационной базы данных ОЭСР.

Ключевые слова: государственное регулирование, государственная поддержка, аграрный сектор, сельское хозяйство, ОЭСР, ВТО.

T.M. Melnyk, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of International Economics of Kyiv National University of Trade and Economics;

O.S. Golovachova, PhD Student of the Department of International Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

Evaluation of agricultural state support of Ukraine

The aim of the article. The aim of this article is to perform a comparative analysis of methodological approaches to assessment of support of agricultural-food sector by the Organization for Economic Cooperation and Development and the World Trade Organization, to investigate peculiarities of the Ukrainian policy for support of agricultural industry compared to the policy of Russia, EU and the USA, and to substantiate the ways for increasing the efficiency of state support of agricultural sector in Ukraine. Volumes and levels of total support estimation of agricultural industry, levels of support of producers, consumers of agricultural products and general services in agricultural industry are analyzed with the use of information database of OECD.

The results of the analysis. In Ukraine, the share of Total Support Estimate in gross national product is higher compared to Russia, the USA and EU, that is explained by greater share of agricultural industry in the economy. We used the indicator of share of Total Support Estimate in the gross value added by agricultural industry for more objective description of level of Total Support Estimate. There are essential differences between the investigated countries as for the Total Support Estimate structure. In Russia, a clear advantage is given to agricultural producers` support. In 2010, their share made almost 85% of Total Support Estimate, the remaining costs were directed to the sphere of services in agricultural industry. A similar structure of support is observed in EU countries. The main part of funds is directed to agricultural producers` support (87,2%), the share of the sphere of services is 11,5%, and the share of consumers makes 1,3%. As for 2010 in the USA, over 50% of funds were used to support the services, approximately 30% – to support consumers, and less than 20% –to support producers of agricultural goods. The structure of support in Ukraine is characterized by lack of uniformity.

Over the studied period, Ukraine cardinally changed the vector of support several times. Recently, the advantage is given to Ukrainian producers (67,1%), the remaining funds are allocated to the sphere of services in agricultural industry. Despite a high share of payments from budget to Ukrainian producers, the share of transfers from consumers remains higher than in the USA and EU countries. This confirms the fact of inefficiency in budgetary programs` realization of support in Ukraine. In the USA and EU countries which characterized by a high specific weight of payments from budget, the support is performed at the expense of the well-to-do population and, in the end, contributes to a decrease in the share of expenses for foodstuffs in budgets of poor families.

Over the analyzed years, the level of support of producers of agricultural goods in the USA, EU and Ukraine reduced gradually and in 2008-2010 became more low than in Russia, however this is not an evidence of more favorable conditions for Russian producers since the level of total support in Russia appeared to be low (1,4%). The mechanism of agricultural producers` support is unsatisfactory in Ukraine. Ukrainian producers receive a considerable part of support due to excess of internal procurement prices over the world prices for similar products.

Conclusions and directions of further researches. Results of the performed analysis allowed to come to a conclusion that the state support of producers is inefficient. The policy of support of agricultural industry of Ukraine is characterized by absence of stability, and is performed at the expense of consumers. Despite a considerable share of gross value added by agricultural industry in the Ukrainian economy, the share of sector support in the gross value added (GVA) of agricultural industry is the lowest among the analyzed countries. Over the investigated period, Ukraine cardinally changed its support vector several times. The level of taxation of consumers exceeds the level of support of producers that is an evidence of an inadequate mechanism of market prices formation and outflow of funds from agrarian sector of economy. Despite a high share of payments from budget to Ukrainian producers, the share of transfers from consumers remains higher than in the USA and EU. Questions concerning the evaluation of agricultural state support should become the subject of further research to improve the effectiveness and efficiency of budget spending, the systematization of statistical reporting forms, of scope and criteria for state aid, the formation of a transparent support mechanism for all forms of agricultural enterprises.

Keywords: state regulation, state support, agrarian sector, agricultural industry, OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), WTO (World Trade Organization).

1. Ostashko, T.O. (2005). *Sil'ske hospodarstvo v umovakh SOT i YeS [Agricultural industry under WTO and EU conditions]*. Kyiv: Instytut sil'skoho rozvytku [in Ukrainian].

2. Mohilny, O.M. (2005). *Rehuliuвання ahrarnoi sfery [Regulation of agrarian sphere]*. Uzhgorod: IVA [in Ukrainian].

3. Paskhaver, B.Y., Shubravska, O.V., & Moldavaninov, L.V. (2009). *Vyklyky i shliakhy ahropodovolchoho rozvytku [Challenges and ways of agricultural-food development]*. B.Y. Paskhaver (Eds). Kyiv: NAN Ukrainy, In-t ekon. i prohnozuv [in Ukrainian].

4. Burakovskii, I., & Movchan, V. (2011). *Otsinka potreb Ukrainy v haluzi spriannia mizhnarodnii torhivli: vplyv torhovelnoi polityky na liudskyy rozvytok [Assessment of needs of Ukraine in the area of contribution to international trade: influence of commercial policy on human development]*. Kyiv: Analitichno-doradchyy tsestr Blakytanoi strichky [in Ukrainian].

5. Uzun V.Ya. (2012). Rossiiskaia politika podderzhki selskogo khoziaistva i neobhodimost yeio korrektyrovki posle vstupleniia v WTO [Russian policy of support of agricultural industry and necessity of its adjustment after joining the World Trade Organization]. *Voprosy ekonomiki – Economy Issues* 10, 132-149 [in Russian].

6. OECD Database (1986-2010). Producer and Consumer Support Estimates (1986-2010). *oecd.org*. Retrieved from: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON2012TSE_EE [in English].

7. Komarova, I.V. (2010). Hosudarstvennaia podderzhka ahraroho sektora Rossii i Ukrainy: sravnitelnyi analiz s ispolzovaniem mezhdunarodnykh pokazatelei [State support of agrarian sector of Russia and Ukraine: comparative analysis with the use of international indicators]. *Nauchnyi zhurnal KubHAU – Scientific Journal KubGAU*, 55 (01) [in Russian].

8. OECD (2011). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation: OECD Countries and Emerging Economies (2011). *oecd.org*. Retrieved from: http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2011/ukraine_agr_pol-2011-26-en [in English].

9. Chapko, I., & Kobuta, I. (2007). Suchasna polityka pidtrymky sil'skoho hospodarstva v Ukraini (analiz ta propozyzii) [Modern policy of support of agricultural industry in Ukraine (analysis and proposals)]. Kyiv: Analitichno-doradchyy tsestr Blakytanoi strichky. *un.org.ua*. Retrieved from: http://www.un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy_support_UKR_.pdf [in Ukrainian].

10. Zhalilo, Ya.A. (Eds.). Rozvytok ahraroho vyrobnytstva yak peredumova zabezpechennia prodovolchoii bezpeky Ukrainy [Development of agrarian production as a precondition of ensuring of food safety of Ukraine]. *Analitichna dopovid – Analytical Report*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

11. Borodina, O.M., Heets, V.M., & Prokopa, I.V. (2012). Ukrainska model ahraroho rozvytku ta yii sotsio-ekonomichna pereorientatsiia [Ukrainian model of agrarian development and its social-economic reorientation]. *Nauk. dop. – Scientific Report*. NAN Ukrainy, I-tut ekon. ta prohnozuv [in Ukrainian].

Отримано 25.08.2013 р.